

**VREMENSKA PARADOKSIJA U ROMANU ČAROBNA GORA
THOMASA MANNA**

*Maja Ćutić Gorup
Sveučilište u Rijeci*

**TEMPORAL PARADOXICALITY IN THOMAS MANN'S
THE MAGIC MOUNTAIN**

*Maja Ćutić Gorup
University of Rijeka*

Temporal paradoxicality in Thomas Mann's *The Magic Mountain* is present both on the level of sentences and text and, progressively, as permeating the entire novel. In this analysis the inductive method is used, i.e. after compiling a complete list of all temporal paradoxicalities the author analyses them and draws conclusions. Examples of paradoxicalities will reveal the striking cause-effect relationship between the events – this complicates and problematizes the entire novel and encourages the reader to think and to try to decipher dialectic contradictions.

Key words: temporal paradoxicality, The Magic Mountain, Thomas Mann

O terminu i pojmu paradoksije

Termin paradoksija, prema grčkoj riječi 'παράδοξον' (παρά, protiv i δόξα, mišljenje), znači nešto neočekivano, sve što predstavlja izuzetak od uvriježenog, a neobičnost je po iznošenju ili izlaganju misli kojima je zajedničko da su izražene u protivnostima.¹ Postoji očigledan razlog zbog kojeg se te misli ne mogu izraziti samima sobom nego svojim antipodima. Bilo da je taj razlog psihološki ili kakav drugi, mi ga ne namjeravamo slijediti u tolikom broju primjera nego samo obilježiti kao pojavu. Paradoksija je prema tome svaka tvrdnja suprotna očekivanju ili općem mišljenju. Ona slijedi načelo koje je imanentno neizrečenim sudovima a suprotno izrečenima. Kraj sve svoje neobičnosti to načelo je u krajnjem preispitivanju

¹ Usp. Biti 1997; Simeon 1969; Solar 1989; Užarević 1990.

istinito. Po ovome je paradoksija jedna vrsta neizravne stilske eminentno književne figure jer piscima služi radi jačeg efekta u izražavanju. Ona može biti sekundarno i filozofijska kategorija, ali je njen način prezentacije književni. U književnome tekstu možemo je razlikovati kao oksimoron, odnosno leksičku paradoksiju („mrtvi život⁹“) (Mann 1994.b: 350.), na drugoj pak strani kao sintaktičku figuru paradoksije u domeni pojava figura događanja. Paradoksija kao oksimoron će sa svojom pojavnošću zadržati prvenstveno mjesto u lirici ili u aforizmu dok će njen sintaktički vid označavati puno više stvari u neskladu te istovremeno začuđenost tim stvarima. Paradoksija se ne temelji na dualističkom odnosu u izražavanju misli nego se radi o duplicitetu tj. prevladavanju dualizma. Na Čarobnoj gori se paradoksalno isprepleću život i smrt, zdravlje i bolest, vrijeme i zbivanje... Primjeri paradoksija ukazat će na paradoksalnu uzročno-posljedičnu povezanost događaja koja na taj način komplicira i problematizira cijeli roman te potiče čitatelja na razmišljanje i dešifriranje dijalektičkog protuslovlja. Figura paradoksije dinamično prenosi piščeve poruke, a čitatelj se suočava s esencijalnim problemima. U romanu postoji niz paradoksalnih slučajeva koji naglo i drastično mijenjaju ljudsku sudbinu: posjetilac postaje bolesnik, a bolesnici žive intenzivnije od zdravih ljudi.

Roman je objavljen 1924. godine te prikazuje svijet bez zajedničkih vrijednosti na početku 20. stoljeća uoči izbivanja Prvog svjetskog rata. To je povijesno gledano vrijeme koje bi trebalo predstavljati početak stoljeća mira i humanosti, a iznjedrilo je najveće i najgroznije sukobe i genocide te životne vrijednosti učinilo relativnim, nestalnim i nedeterminiranim. Kao takvo ono je svakako vrijeme paradoksalnih pojava te ne čudi što je paradoksija postala oblikovni princip ovoga romana. Isprepletanje fizikalnog i subjektivnog vremena u romanu je iznimno važno za prikazivanje stanja europskog duha u vrijeme uoči izbivanja Prvog svjetskog rata i sistema vrijednosti koje su pokopane u ruševinama tog strašnog sukoba. Značajna su nam Einsteinova otkrića s početka stoljeća koja su znatno doprinijela relativiranju osnovnih fizikalnih veličina što se naročito manifestiralo u protoku vremena na Čarobnoj gori.² Analiza je pokazala da su u romanu zastupljene vremenska, klimatska, medicinska, životna, građanska, politička i već na samom početku poglavlja spomenuta leksička paradoksija. One kao naočigled suprotstavljene teze progresivno prožimaju čitavo djelo, međusobno se isprepleću te na taj način čine jedinstvenu oblikovnu podlogu romana. U ovom radu iznijet ćemo rezultate istraživanja vezane uz vremensku paradoksiju te ćemo se pri tome

² Usp. Einstein 1992.

služiti induktivnom metodom, tj. nakon sabiranja vremenskih paradoksija uslijedit će njihova analiza i zaključak.

Ovo poglavlje završit ćemo opomenom gospodina Settembrinija koja u sebi objedinjuje dojmove izazvane paradoksalnošću:

Vrlo dobro. Jedva čekam da vidim vašu prvu zbirku aforizama. Možda još nije kasno da vas zamolim da u njoj povedete računa i o nekim našim razmatranjima o opasnostima koje čovjeku prijete od paradoksa.

(Mann 1994.b: 294.)

Vremenska paradoksija u romanu *Čarobna gora*

Čarobna gora Thomasa Manna prvenstveno je roman o vremenu – ‘Zeitroman’. U svom poznatom predavanju *Einführung in den Zauberberg* za studente Sveučilišta Princeton Thomas Mann je naglasio da se radi o romanu vremena u dvostrukom smislu: s jedne strane povijesno gledano tako što djelo pokušava prikazati sliku jednog vremenskog perioda, predratnog vremena u Europi, i zbog toga što vrijeme predstavlja predmet romana koji nije obrađen samo kao iskustvo glavnog junaka, nego prožima čitavo djelo. (Mann 1960: 611.–612.) Upravo je zbog toga paradoksalna autorova tvrdnja u *Nakani* da „priča ne zahvaljuje stupanj svoje starine samom vremenu“ (Mann 1994.a: 7.) te da zanimljivost ili nezanimljivost neke priče ne ovisi o prostoru i vremenu, nego da je zabavno samo ono što je temeljito. „Valjda neće, za ime Božje, biti baš sedam godina!“ Mann ovdje upotrebljava i ironiju, jer svatko tko je *Čarobna gora* barem jednom već pročitao, zna da će Hans Castorp u bolnici provesti upravo sedam godina.

U potpoglavlju *Ekskurs o osjećaju za vrijeme* raspravlja se o subjektivnom doživljaju fizikalnog vremena koji se temelji na vremenskoj paradoksiji. Pripovjedač tvrdi da o dosadi postoje pogrešne predodžbe. „Općenito se misli da zanimljivost i novost sadržaja »ubijaju« vrijeme, to jest da ga skraćuju, a da monotonija i praznina otežavaju i kočje njegov tok. To nije bezuvjetno točno.“ (Mann 1994.a: 127.) Iako se Castorp prilikom dolaska u sanatorij upoznaje sa životnim navikama, klimom, ljudima, protokom vremena i prostorom, te mu je život na taj način ispunjen novim sadržajima, pripovjedač objašnjava da je „navikavanje obamrlost ili malaksalost osjećaja za vrijeme, pa to što nam u mladosti godine polako prolaze, a poslije život sve brže protječe i leti, zacijelo je također u vezi s navikavanjem.“ (Mann 1994.a: 127.)

Hans Castorp se, kao što smo već rekli, nakon dolaska u sanatorij upoznaje s kolektivnim doživljajem vremena na Čarobnoj gori koji se razlikuje od protoka vremena u „ravnici“, kazali bismo najjednostavnije, u tome što malo vremena prolazi brzo, dok puno vremena prolazi polako (jer ga očigledno ima u velikim količinama).

– Smiješno je, zbilja je smiješno, kako je čovjeku na nepoznatom mjestu vrijeme isprva dugo. To jest... Dakako da ne može biti ni govora o tome da mi je dosadno, naprotiv, mogu slobodno reći da se kraljevski zabavljam. Ali, kad se malo osvrnem za sobom, u retrospektivi dakle, razumiješ, pričini mi se da sam ne znam koliko dugo već ovdje gore... To nema ama baš nikakve veze s mjerenjem vremena, pa ni s razumom nema ama baš nikakve veze, to je čista stvar osjećaja.

(Mann 1994.a: 128.)

Nakon što Castorp izgubi osjećaj za vrijeme, polako se i čitatelj gubi u cirkularnom protoku vremena čime je „zadaća epskoga skladanja s pomoću provodnih motiva ispunjena.“ (Žmegač 1994: 476.) Ova cirkularnost protoka vremena obrađena je inače od strane Lothara Fietza.³ Spomenuli smo da broj sedam ima posebnu ulogu u romanu kakva mu je uloga i u narodnom predanju i u romantičnoj bajci, a ta je karizma začaranosti. Castorp boravi sedam godina na Čarobnoj gori, a knjiga je podijeljena na sedam poglavlja. Međutim, ne pripada svakom poglavlju po jedna godina. Mann je i ovdje pokazao svoj kompozitorski talent kojem se čudi čak i pripovjedač na početku petog poglavlja *Juha vječnosti i nenadana jasnoća*.

Naime, dok je naše izvješće o prva tri tjedna boravka Hansa Castorpa kod ovih ovdje gore (dvadeset i jedan ljetni dan, koliko je, prema ljudskom predviđanju, uopće trebao trajati taj boravak) progutalo svu silu prostora i vremena, čija otegnutost isuviše odgovara našim samo upola priznatim očekivanjima – opisivanje iduća tri tjedna njegova boravka na ovome mjestu neće ni izdaleka iziskivati toliko redaka, pa ni riječi ili trenutaka, koliko je onaj prikaz zahtijevao stranica, araka, sati i radnih dana: već vidimo da će ta tri tjedna proći, minuti u tren oka.

(Mann 1994.a: 221.)

Pripovjedač u petom poglavlju upozorava na opasnost koja i Hansu Castorpu prijete od poimanja paradoksa.

³ Usp. Fietz 1966: 161. – 183.

Zasad će biti dostatno da se svi sjetimo kako nam brzo prolaze dani, pa i dug niz dana, kad ležimo bolesni u krevetu: to je uvijek jedan te isti dan, a kako je uvijek isti, nije zapravo ispravno govoriti o »ponavljanju«; prije bi trebalo govoriti o istovjetnosti, o nepomičnoj sadašnjosti ili o vječnosti. O podne ti donesu juhu kao što su ti je jučer donijeli i kao što će ti je sutra donijeti. U istom trenu obuzme te nešto čudno – ne znaš ni sam kako ni otkud, dok gledaš kako ti donose juhu, zavrti ti se u glavi, oblici se vremena rasplinu i stope i otkrije ti se da je pravi oblik postojanja fiksna sadašnjost u kojoj ti vječno donose juhu. Međutim, govoriti o dosadi, u vezi s vječnošću, bilo bi paradoksalno, a paradoksa ćemo se kloniti, pogotovo kad je riječ o ovom našem junaku.

(Mann 1994.a: 222.)

I raspored sadržaja u romanu prati vremensku paradoksiju. U prva tri poglavlja opisana su dva dana, a peto, šesto i sedmo poglavlje obuhvaćaju cijele godine. U *Čarobnoj gori* se vrijeme poput lika, ali na skoro magički alkemistički hermetски način dakle spiritualno miješa u život i sudbine pacijenata sanatorija. Liječenje je skupo pa je u interesu uprave dugotrajno liječenje pacijenata koje se svodi uglavnom na ustanovljavanje bolesti i praćenje njenog tijeka dok su izliječenja vrlo rijetka pojava. Boravak u sanatoriju se redovito produljuje, što ne izaziva čuđenje aklimatiziranih pacijenata s obzirom na to da je na Čarobnoj gori jedan mjesec najmanja vremenska jedinica.

– Znete li da će za pet dana biti opet prvi?... Prvi listopada, vidjela sam na kalendaru u upravi. To je već drugi koji provodim u ovom zabavištu. Eto, ljeto je prošlo, ukoliko ga je i bilo, prevarili su nas za ljeto, kao što su nas i inače općenito prevarili za život.

(Mann 1994.a: 265.)

Ljubavne veze među pacijentima u sanatoriju svode se na flertove za vrijeme noćnih posjeta ili tijekom obligatnog ležanja. Pacijenti poput gospođe Stöhr ostavili bi upaljenu stolnu svjetiljku na balkonu i otišli u Davos u Englesku četvrt kako bi se što bolje zabavili. Takvi odnosi, koji ne obvezuju partnere, činili su život u sanatoriju zanimljivijim i uzbudljivijim, a njihov je smisao bilo ispunjenje vremena u ljubavnom užitku. Vrijeme i sadržaj romana ispunjavaju i tračevi vezani uz ljubavne intrige. Prava ljubav među pacijentima ne može se realizirati jer je za nju potrebno vrijeme koje je pisac paradoksalno zaustavio. S time u vezi su i sudbine određenih likova koje naglo prekidaju moguću pravu ljubav kao što općenito onemogućavaju izgradnju determiniranih odnosa. Marusja

privlači Joachimovu pažnju i oni se zajedno doimaju „turobno i nesvjesni sebe da ih je valjalo smatrati izrazito civilnim.“ (Mann 1994.a: 141.) Međutim, Joachim donosi odluku o odlasku u „ravnicu“, u vojsku, a time se prekida daljnji razvoj odnosa. Castorpova i Klavdijina ljubavna veza doživljava vrhunac i kraj u noći karnevala jer Klavdija odlazi.

Dobro, neka ti bude... Pusti me da opet sanjam nakon što si me tako okrutno probudila tom budilicom svoga odlaska. Sedam mjeseci pod tvojim pogledima... A sad, kad sam se stvarno upoznao s tobom, ti mi kažeš da odlaziš!

(Mann 1994.a: 408.–409.)

Klavdija ne želi obveza prema Hansu Castorpu. Naziva ga princem Karnevalom, malim dobrijanom ili malim građaninom i ne vjeruje u ostvarenje njihove ljubavi. Castorp, koji nasuprot tome vjeruje u ljubav, pa je čak smatra i uzrokom svoje bolesti, postaje – na paradoksalni način - parodija samog sebe.

U šestom poglavlju *Čarobne gore* pod naslovom *Promjene* pripovjedač komentira odnose vremena i prostora. Ovdje ćemo još jedanput spomenuti ime Alberta Einsteina koji je došao do zaključka da su ove dvije fizikalne veličine zapravo relativne u svom suodnosu.

Je li vrijeme funkcija prostora? Ili obratno? Ili su oboje identični? Pitaj samo dalje! Vrijeme je djelatno, ono ima glagolsko svojstvo, ono „proizvodi“. A što to proizvodi? Promjenu! *Sada* nije *onda*, *ovdje* nije *ondje*, jer između njih leži gibanje. Ali, kako je gibanje, po kojem se vrijeme mjeri, kružno, zatvoreno u samo sebe, gibanje i promjena su jedno te isto i gotovo bi se mogli označiti kao mir i mirovanje; jer *onda* se neprestano ponavlja u *sada*, *ondje* u *ovdje*. A kako se, nadalje, konačno vrijeme i omeđen prostor ne mogu zamisliti ni uz najbolju volju, ljudi su odlučili da vrijeme i prostor „zamisle“ kao vječne i beskonačne...

(Mann 1994.b: 5.)

S obzirom da se zbivanje, vrijeme i prevladavanje prostora u *Čarobnoj gori* vrte u hermetičkom krugu – što je najslikovitije prikazano kao Castorpovo bezizlazno kruženje na skijama uoči snježne mećave – postiže se dojam njegove statičnosti, nezbivanja i nekretanja. Vrijeme kao da paradoksalno stoji poput „sata bez kazaljke“. (Žmegač 1982: 31.)

Ali ovdje kod nas gore poremećen je taj red i taj sklad, prvo zato što ovdje nema pravih godišnjih doba, kao što si i sam jedanput rekao, nego ima samo ljetnih i zimskih dana ispremiješanih pêle – mêle, a osim toga, ovdje čovjek uopće nema osjećaja da vrijeme prolazi, tako da kad dođe nova zima, ona nije nimalo nova nego opet ona stara...

(Mann 1994.b: 88.)

U sedmom poglavlju *Čarobne gore* pod naslovom *Šetnja po morskom žalu* pripovjedač govori da je vrijeme „element pripovijesti kao što je i element života – neraskidivo vezano s njom kao i s tijelima u prostoru. Ono je i element glazbe, koja ga mjeri i raščlanjuje čineći ga u isti mah zabavnim i dragocjenim...“ (Mann 1994.b: 241.) Ljudi – kako tvrdi pripovjedač – u poremećenim prilikama vrijeme ne produljuju, nego znatno skraćuju. Castorp ne može razlikovati pojmove „još“ i „opet“ pa iz njih proizlaze „uvijek“ i „vječno“, koji su izvan vremena. I kao što su znanstvenici u srednjem vijeku tvrdili da je vrijeme iluzija, tako je i na Čarobnoj gori pravo stanje stvari jedno nepromjenljivo *sada*. (Mann 1994.b: 249.) Schopenhauer je u svom djelu *Svijet kao volja i predodžba* napisao da „mi moramo jasno saznati da je forma pojave volje, dakle, forma života ili realiteta, zapravo sama sadašnjost, a ne budućnost niti prošlost. Budućnost i prošlost jesu jedino u pojmu, postoje samo u povezanosti saznanja, ukoliko ono slijedi načelo razloga. Nijedan čovjek nije živio u prošlosti, i nitko nikad neće živjeti u budućnosti; samo je sadašnjost forma cijelog života, a ona je i njegovo sigurno vlasništvo koje mu se nikad ne može oduzeti.“⁴ (Schopenhauer 1984: 18.) Iako i sam čitatelj tijekom čitanja romana gubi osjećaj za vrijeme, on itekako uočava prisutnost znanstvenih spoznaja i povijesnih prilika u romanu. „Treba imati na umu da je osnovna zamisao romana – zbivanje u »hermetičnu« krugu – nametnula ograničenje na intelektualne iskaze suvremene povijesti.“ (Žmegač 1994: 483.) Zato roman obiluje dugim raspravama, razgovorima i dijalozima koji se vode tijekom isto tako dugih šetnji pa se na taj način prevladavaju prostor i vrijeme. Takve romane ispunjene disputom kao radnjom pisali su austrijski pisci sredinom prošlog stoljeća, primjerice B. Frischmuth, H. Eisendle, P. Handke i Thomas Bernhard. Čitatelj, koji se ne razumije u stanje europskog duha uoči Prvog svjetskog rata, teško će moći pratiti Mannovu tehniku proznog izraza. U izolaciji od „ravnice“ kao svakidašnjice Castorp, Settembrini, Naphta, Peeperkorn i Klavdija razmišljaju i vode razgovore, iz kojih možemo zaključiti da sanatorij predstavlja prijeratnu Europu koju treba dugo liječiti, a da su njeni građani

⁴ U autoričinom prijevodu.

upravo bolesnici Berghofa. Castorp je običan i sasvim prosječan Nijemac, pod utjecajem Istoka i Zapada te do „Udara groma“ ostaje neutralan. Tada odlazi u rat protiv Istoka (Rusija) i Zapada. Settembrini zastupa zapadnjačke ideje: humanizam, prosvjetiteljstvo, republiku, demokraciju, a Naphta im suprotstavlja srednjovjekovnu skolastiku i novovjeki komunizam. Klavdija je sa svojim stavovima tipičan predstavnik Istoka.

E pa, čini se da moral ne bi trebalo tražiti u vrlini, što će reći u razumu, disciplini, dobrim običajima, poštenju, nego prije na suprotnoj strani, hoću reći: u grijehu...

(Mann 1994a: 410.)

Sanatorij raspolaže najnovijim dostignućima medicinske tehnike (Röntgen-aparat, razvijanje streptokoka), a uprava je nabavila i gramofon. Isto tako u predavanjima doktora Krokowskog možemo uočiti utjecaj Freudove psihoanalize. Međutim, ideje povijesnog vremena u romanu ne služe samo kao uvid u povijesne prilike, nego su također manifestacija psihičkih stanja nekih bolesnika kod kojih bolest potiče razvijanje mašte ili priječi bavljenje drugim stvarima. (Mann 1994.b: 483.) Mannov pripovjedač tvrdi da vrijeme ima svoju objektivnu zbilju tek, ukoliko je djelatno. Jedino se mrtav čovjek „rastao s ovim svijetom; on ima mnogo vremena, odnosno uopće ga nema – u osobnom smislu.“ (Mann 1994.b: 245.–246.) Zbog toga je kod Hansa Castorpa opasno psihičko doživljavanje doba u kategorijama „uvijek“ i „vječno“ jer su one izvan vremena. Ovakav paradoksalni odnos između vremena i smrti temelji se na Schopenhauerovom učenju, prema kojem rađanje i smrt pripadaju životu koji se javlja u jedinkama koje nastaju i nestaju. One tvore prirodu u kojoj su vrijeme i prostor beskonačni, a njeno bivanje besmrtno. U svom djelu *Svijet kao volja i predodžba* navodi kao primjer Grke i Rimljane koji su ocrtavali sarkofage prizorima iz života, kako bi se poručilo da besmrtna priroda predstavlja pojavu – a i ispunjenje volje za životom. „Forme te pojave jesu vrijeme, prostor i kauzalitet.“⁵ (Schopenhauer 1984: 15.)

Zaključak

Pišući prvotno *Zauberberg* kao novelu Thomas Mann stvorio je svoje i po njegovom mišljenju najsmislenije djelo. Nastao je roman vremena u kojem autor prikazuje krizu građanskog društva uoči Prvog svjetskog rata i koji govori o fizikalnom i subjektivnom vremenu. Vrijeme i zbivanje kreću

⁵ U autoričinom prijevodu.

se na Čarobnoj gori u hermetičnom krugu tako da vrijeme postaje sat bez kazaljke, a jedina karakteristika zbivanja je ta da se ništa ne zbiva. *Čarobna gora* je isto tako i 'Bildungsroman' jer glavni lik Hans Castorp u bolničkoj atmosferi psihički i intelektualno sazrijeva proživljavajući niz osobnih iskustava (susret sa smrću u snijegu, Joachimova i Peeperkornova smrt, ljubav prema Klavdiji) te proučavajući medicinske knjige i glazbu. Na Castorпов razvoj utječu također Naphta i Settembrini koji ga žele svaki pridobiti za sebe, ali on ostaje neutralan. Važno je kad govorimo o ovom djelu istaći da je to i intelektualni roman jer sadrži brojne eseje iz pedagogije, povijesti, medicine, teologije, politike, filozofije i glazbe. Zbog svog esejističkog diskursa Mann je i preteča postmodernizma.⁶ I na kraju *Čarobna gora* je i roman društva, jer autor – iako mu to nikako nije primarno – kroz esejističko štivo, što ga prenose pripovjedač i likovi, daje politički i društveni okvir prijerantog vremena koje je sve dotadašnje spoznaje i vrijednosti okrenulo naopako, a čovjeku ponudilo strah i neizvjesnost. Razdoblje prije Prvog svjetskog rata vrijeme je u kojem se odvija radnja romana koja završava izbijanjem svjetskog sukoba. Darwinova teorija poljuljala je čovjekovu vjeru u božansko porijeklo, a Karl Marx je u svom *Kapitalu* iznio tezu o bogaćenju pojedinaca u kapitalizmu koja se temelji na nepoštenoj raspodjeli dobara, sredstava za rad i dobitka. Nastala je komunistička ideja koju će mnogi državnici pokušati provesti u praksu. Znanost je na svim područjima velikim koracima išla naprijed. Usavršavalo se i oružje. Krupno građanstvo europskih zemalja pokazivalo je imperijalističke tendencije. Likovi romana *Čarobna gora* predstavljaju nositelje građanskih protivurječnih ideja koje međusobno isključuju jedna drugu ili se isprepleću tako da je zbog višeznačnosti teško razdvojiti što tko misli. Na taj način se ideje, misli i stavovi relativiraju i postaju životni za krizno vrijeme koje autor želi prikazati. S obzirom na protivurječja, dvoznačnosti i višeznačnosti, kojima je Mann želio prožeti svoj roman, najprikladnija za njegovo oblikovanje bila je figura paradoksije prikladna općenito za osporavanje. Paradoksija je uočljiva posvud: i na leksičkom („mrtvi život“), rečeničkom („život je umiranje“) kao i na tekstualnom nivou, te prema tome prožima čitav roman. Analiza je pokazala da roman sadrži vremensku, klimatsku, medicinsku, životnu, građansku, političku i leksičku paradoksiju. Vremenska paradoksija na *Čarobnoj gori* uvjetovana je psihičkim doživljajem vremena. Kad su svi dani isti, onda su svi dani kao jedan, a u potpunoj dosadi najdulji bi život prošao u tren oka. Castorp nakon dolaska

⁶ Usp. Flaker, Škreb 1964; Protrka 2001; Sekulić, Škreb, Žmegač 1981.

u sanatorij poprima taj začarani kolektivni osjećaj vremena koje stoji. Roman *Čarobna gora* komponiran je u skladu s protokom vremena u „visinskom svijetu“. Prva tri poglavlja opisuju samo dva dana, a peto, šesto i sedmo poglavlje cijele godine. Konačni cilj Mannove kompozicije je da i čitatelj poprimi paradoksalni osjećaj vremena što mu i uspijeva. Ljubavne veze među pacijentima svode se na flert kako bi se vrijeme ispunilo užitkom. Prava ljubav se ne može ostvariti jer je pisac vrijeme, potrebno za nju, na paradoksalni način zaustavio. Iako čitatelj poput likova romana gubi osjećaj za vrijeme, on uočava intelektualne iskaze o znanstvenim spoznajama i povijesnim događajima. Radnju romana čini konverzacija zbog zbivanja u hermetičkom krugu. Romani disputa, koje su kasnije pisali i drugi pisci sredinom i krajem stoljeća (Eisendle, Handke, Bernhard), sastoje se od dugih rasprava koje se vode tijekom isto tako dugih šetnji, pa se na taj način prevladavaju i prostor i vrijeme. Ovakvo njegovo viđenje nije se moglo polučiti bolje nego tehnikom osporavanja, rekli bismo skoro njenom poetikom, po kojoj je opovrgavanje društvene neistine etički čin. Duh protivurječnosti nalazi svoju formu i svoj stil upravo u paradoksiji, ironičkom i neizravnom iskazu kojemu je strana afirmativnost. Na jednome mjestu svog eseja o prevođenju (*Elend und Glanz der Übersetzung*, 1956) kaže veliki Ortega y Gasset kako paradoksija ima više smisla u opovrgavanju neistine, nego u iskazivanju istine. Njeno nije afirmacija, niti ikakvo dokazivanje; njena je poetika osporavanje. Logično je da se posumnja u opća mjesta takozvane istine kao dijela kolektivne društvene laži – i to baš strategijom kompleksne paradoksije iz pera nesklonjivog intelektualca. Njegovo je poslanje u autorskom liku Thomasa Manna većinom u tome, da drukčije misli, kako bi unio nemir ondje gdje vlada ustajalost kao lažno jamstvo sigurnosti.

LITERATURA

Biti 1997: Biti, V. *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska, 1997.

Einstein 1992: Einstein, A. *Moja teorija*. Zagreb: Izvori, 1992.

Fietz 1966: Fietz, L. Strukturmerkmale der hermetischen Romane Thomas Manns, Hermann Hesses, Hermann Brochs und Hermann Kasacks. // *Deutsche Vierteljahrsschrift*, sv. 2., 1966., 161.-183.

Flaker, Škreb 1964: Flaker, A. i Škreb, Z. *Stilovi i razdoblja*. Zagreb: Matica hrvatska, 1964.

Mann 1960: Mann, T. *Gesammelte Werke, Reden und Aufsätze*. Bd. 9., 10., 11. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 1960.

- Mann 1994a:** Mann, T. *Čarobna gora*, sv. 1. Zagreb: Školska knjiga, 1994.
- Mann 1994b:** Mann, T. *Čarobna gora*, sv. 2. Zagreb: Školska knjiga, 1994.
- Protrka 2001:** Protrka, M. Postmodernizam i novopovijesni roman. // *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova*, sv. 2. Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2001, 413 – 418.
- Schopenhauer 1984:** Schopenhauer, A. *Svijet kao volja i predodžba*, sv. I/2. Beograd: Grafos, 1984.
- Sekulić, Škreb, Žmegač 1981:** Sekulić, Lj., Škreb, Z., Žmegač, V. *Kleine Geschichte der deutschen Literatur: Von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Frankfurt am Main: Scriptor Verlag, 1981.
- Simeon 1969:** Simeon, R. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, sv. 2. Zagreb: Matica hrvatska, 1969.
- Solar 1989:** Solar, M. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga, 1989.
- Užarević 1990:** Užarević, J. *Književnost, jezik, paradoks*. Čakovec: TIZ «Zrinski», 1990.
- Žmegač 1982:** Žmegač, V. *Istina fikcije: Moderni njemački pripovjedači*. Zagreb: Znanje, 1982.
- Žmegač 1994:** Žmegač, V. *Roman fizikalnoga i povijesnoga vremena. Čarobna gora*, sv. 2. Zagreb: Školska knjiga, 1994.